

Олійник, С. В. 2016. Галицькі біженці на Поділлі періоду Першої світової війни (1914–1916 рр.). *Освіта, наука і культура на Поділлі*. Т. 23. С. 270–277.

Реєнт, О. П. 2016. Перша світова війна та її наслідки для України. *Проблеми всесвітньої історії*. № 1. С. 64–78.

Bortnikov, V. I. 2015. *Orhany derzhavnoi vldy ta mistsevoho samovriaduvannia na Volyni (kinets XVIII — pochatok XX st.)* [*Bodies of State Power and Local Self-Governing Bodies in Volyn (Late 18th — Early 20th Cent.)*]. Lutsk : Skhidnoievropeiskiy natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky. [in Ukrainian]

Demianiuk, O. Y. 2013. Rozghortannia boiovykh dii na terytorii Volynskoi hubernii u 1915 r. [Fighting Actions Developing at the Territory of Volyn's Region in 1915]. *Viiskovo-naukoviy visnyk*. Vyp 20. S. 40–51. [in Ukrainian]

Demianiuk, O. Y. 2016. Volynska huberniia pid chas Pershoi svitovoi viiny: vyvchaiuchy istoriiu ridnoho kraiu [Volyn Region During the First World War: Learning the History of the Native Land.]. *Pedahohichnyi poshuk*. № 2. S. 71–76. [in Ukrainian]

Mazur, O. & Pater, I. 2007. Halytska «Ruina»: sotsialno-ekonomichne stanovyshche Skhidnoi Halychyny (1914–1915 rr.) [«Ruin» of Halychyna: Social and Economical Situation in Eastern Halychyna (1914–1915)]. «Derzhava ta armii». *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. № 584. S. 44–52. [in Ukrainian]

Makar, Yu. & Hornyi, M. & Makar, V. & Saliuk, A. *Vid deportatsii do deportatsii. Suspilno-politychne zhyttia kholmsko-pidliashkykh ukraintsev (1915–1947). Doslidzhennia. Spohady. Dokumenty* [From Deportation to Deportation. Social and Political Life of Ukrainians in Kholm and Pidliashshia Regions (1915–1947). Studies. Memoirs. Documents]. Т. 1. Doslidzhennia. Chernivtsi: Bukrek, 2011. 880 s. [in Ukrainian]

Oliinyk, S. V. 2016. Halytski bizhentsi na Podilli periodu Pershoi svitovoi viiny (1914–1916 rr.) [Refugees from Galychyna on Podillia during the First World War (1914–1916)]. *Osvita, nauka i kultura na Podilli*. Т. 23. С. 270–277. [in Ukrainian]

Reient, O. P. 2016. Persha svitova viina ta yii naslidky dlia Ukrainy [The World War First and its Consequences for Ukraine]. *Problemy vsesvitnoi istorii*. № 1. S. 64–78. [in Ukrainian]

УДК 94(477+470)«1917/1927»:316.423.3

DOI: 10.20535/2307-5244.48.2019.176380

Ф. Л. Левітас

Київський університет імені Бориса Грінченка

О. О. Салата

<https://orcid.org/0000-0003-2498-1483>

Київський університет імені Бориса Грінченка

Ю. А. Ладний

<https://orcid.org/0000-0002-3225-1942>

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

F. Levitas

Borys Grinchenko Kyiv University

O. Salata

Borys Grinchenko Kyiv University

Yu. Ladnyi

*I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine*

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В ІСТОРИКО-ЕТНОПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

*Ukrainian-Russian Relations in the Historical and Ethnopolitical
Context of the National Revolution of 1917–1921*

В статті йдеться про українсько-російські відносини від початку ХХ ст. до завершення Української національної революції. Автори розглянули етапи у формуванні етнополітики в Україні в умовах самодержавства, постреволуційних часів, української державності та в період багатовладдя. Авторська візія будується на матеріалах різноманітних історичних джерел, які до цього часу були неузгаальнені та маловідомі. За авторським поглядом, українсько-російські відносини періоду, який досліджується, суттєво впливали на етнополітику в Україні й особливості міжнаціональних відносин.

Ключові слова: Українська національна революція, національні меншини, етнополітика, російська агресія проти України.

The national revolution of 1917–1921 is an important phenomenon in Ukrainian history. These fateful events launched Ukrainian national revival and the restoration of national statehood, previously destroyed by Russian autocracy in the second half of the 18th century. For that matter, investigations of Ukrainian Revolution 1917–1921 are popular now.

An overview of contemporary historical narratives shows that ethnopolitical processes in Ukraine are the least investigated topics. This fact has been caused by a number of circumstances. Scholarly estimations of the Ukrainian authorities' policy towards national minorities and the attitude of the ethnic Ukrainian population to the aspirations of the nascent Ukrainian state for a long time were subjected to myths, schemes and personal prejudices.

Many contemporary Ukrainian historians continue to exploit the subject of historical burdens in international relations and consider ethnic groups in Ukraine as «foreigners» not belonging to the «titular nation», as if they were exclusively outside of the Ukrainian historical narrative.

The tasks of our historical research is to highlight important historical and ethnopolitical aspects and processes in interethnic relations that took place during the Ukrainian national revolution in 1917–1921. The authors' visions are based

on the three main principles of historical science: scientific approach, historicism and objectivity. The investigated problem is at the intersection of various social sciences: history of Ukraine, political history of Ukraine, political science, the history of state and law in Ukraine, ethnology, sociology, etc. This determined the plurality of research methods, drawn from all these branches of science.

The statistical and sociological methods of research provide very important scientific results. The content analysis allowed to track most common interpretations of international problems that existed during the revolutionary era. At the same time, it made possible to determine the degree of scientific validity for those interpretations. According to the results, a behavioristic analysis played an important role. It was largely ignored or pushed back by the researchers of the ethnic processes of the Ukrainian Revolution. The historical comparative or comparative method of research was used to determine not only the relations between Ukrainian authorities and national minorities, but also to see a wide panorama of events that formed ethnopolitics of the day, as well as the approach to national problem in various state institutions and ethnic communities.

The outcome of the Ukrainian revolution has always been followed by a powerful scientific discourse. According to many scholars, the revolution of 1917–1920 is the starting point in Ukrainian modernity. In the difficult conditions of the civil war and Russian aggression, the Ukrainian communists defended the idea of Ukrainian statehood and made efforts for Ukrainization. The Ukrainian revolution laid foundation for the modern Ukrainian nation and all further developments in Ukrainian life.

Keywords: Ukrainian national revolution, national minorities, ethnopolitics, Russian aggression against Ukraine.

Актуальність теми. Національна революція 1917–1921 рр. стала справжнім феноменом у житті українського народу. Від цих доленосних подій починаються відродження української нації та відновлення національної державності, яку знищило російське самодержавство в другій половині XVIII ст. Власне, не потребує пояснень, чому дослідження з історії української революції з 1990-х рр. і дотепер переживають справжній науковий і видавничий бум. Студії з історії революційних подій 1917–1921 рр. створюють своєрідний стартовий майданчик для широкого національного дискурсу, основними науковими сегментами є: 1) державотворення; 2) суспільно-політичний рух; 3) військові питання; 4) соціально-економічні перетворення; 5) культурна та освітня політика; 6) міжнародні відносини; 7) етнополітика та міжнаціональні відносини.

Огляд наявного історичного нарративу підтверджує, що етнополітичні процеси в Україні залишаються найменш дослідженою проблемою. На це вплинула низка важливих обставин. По-перше, в оцінках науковців політи-

ка української влади щодо національних меншин та ставлення іноетнічного населення України до прагнень українського народу довго перебували в положіні міфів, схем і особистих упереджень. Наразі в українському гранд-нарративі революції 1917–1921 рр. яскраво окреслилися три сукупні авторські концепції в їх історичній генезі.

1. Національні меншини здебільшого не брали участі в революційних подіях, не підтримували прагнення українського народу на шляху до національної державності, а в час збройної боротьби за цю державність виявили своє негативне ставлення до України.

2. На час мирного розвитку революції представництво національних меншин брало певну участь у державотворенні в Україні, але під час військової іноземної агресії зайняло деструктивну позицію чи опинились у таборі противників УНР.

3. Від початку української революції і до її драматичного фіналу свідома частина національних меншин брала активну участь у державотворенні в Україні і відстоювала цю державність поруч з українським народом.

Проблеми методології. Є і друга обставина, яка також потребує уваги. На думку відомого українсько-американського дослідника С. Плохія, значна частина сучасних українських істориків досі кон'юктурно експлуатує тему історичних тягарів у міжнаціональних відносинах і розглядає історію етносів України як «чужинську», таку, що не відноситься до «титульної нації», виключно за межами українського історичного нарративу (Плохій, С. 2013, с. 6–12).

Завданнями нашої історичної розвідки стало висвітлити важливі історико-етнополітичні сюжети та процеси міжнаціональних відносин, які мали місце в українській національній революції 1917–1921 рр. Авторські візії побудовано на трьох головних принципах історичної науки: науковості, історизмі й об'єктивності. Автори серйозно врахували те, що досліджувана проблема стоїть на перетині різноманітних суспільних наук: історії України, політичної історії України, політології, історії держави і права України, етнології, соціології та ін. що визначає множинність методів дослідження, які репрезентують ці науки.

В комплексі дають дуже важливі наукові результати статистичний та соціологічний методи дослідження. Перший розкриває етнічну карту України й Російської імперії. За переписом 1897 р. великоросійське населення самодержавної Росії становило 43%, тобто меншість. Етнічні українці займали другу сходинку в національних розрахунках — 17%. Але 23-мільйонна українська нація перебувала в колоніальній залежності, позбавлена не тільки автономних прав, які гарантувались березневими статтями 1654 р. (Переяславсько-Московський договір Богдана Хмельницького з Московською державою), а і прав на рідну мову, школу, історію, самобутність, що в комплексі

визначало українську ідентичність. В особливому національному статусі чи в ранзі «іногородців» в імперії проживали представники інших націй, що перевищували мільйонні чи понад мільйонні кількості: євреї, поляки, білоруси, народи Балтії, Кавказу та Середньої Азії тощо. Прикметно, що в сучасних оглядах російської історіографії наочно проглядається політична тенденція показати становище неросійських народностей в імперії як перебування в межах «спільної вітчизни», що мало для цих народів загалом позитивний вимір: індустріальний розвиток імперських окраїн, долучення їх до всеросійського ринку, збереження релігійних і традиційних народних самобутностей, подолання історичної чи цивілізаційної відсталості та ін.

Другий, соціологічний метод у комбінації зі статистичним дає можливість зрозуміти механізми відносин державних інституцій з національними меншинами, формування етнополітики залежно від ситуативних чи довготривалих історичних реальностей. Він розглядає етнополітику як галузь соціально-економічних чи соціально-ідеологічних відносин етносів, класів, станів, політичних партій. Соціологічний метод пояснює не тільки причини класових і міжетнічних антагонізмів, а і шляхи їх подолання. Зазначений метод відкриває наукові можливості подолати догматизм чи трафаретні оцінки в міжнаціональних відносинах, оглянути не тільки етнополітичні процеси, а й повсякденне життя різноманітних етнічних спільнот.

Контент-аналіз, здійснений у ході розробки теми, дав авторам змогу з'ясувати найпоширеніші тенденції та інтерпретації міжнаціональних проблем революційної доби, водночас визначити ступінь їх наукової достовірності та творчо оцінити напрацювання своїх попередників. За характером отриманих результатів важливу роль відіграв біхевіористичний аналіз, який здебільшого ігнорували чи відсували на задній план дослідники етнічних сторінок Української революції. Саме цей метод допоміг пояснити різні аспекти поведінки людей і національних спільнот як учасників політичного процесу в межах самих суспільно-політичних відносин, які прямо залежали від внутрішніх і зовнішніх чинників (мирний період Української революції, три радянські війни проти України, білогвардійська навала на Україну, українсько-польський конфлікт, отаманщина). Історико-порівняльний чи компаративний метод дослідження дав змогу не тільки визначити відносини української влади до національних меншин і навпаки, а й побачити широку панораму подій формування етнополітики і ставлення до національного питання різних державних інституцій та етнічних спільнот.

Огляд історіографії. Події української революції та її етнічний контекст залишили вагомий слід в українській історіографії. Важливо зазначити, що першими авторами, які висвітлювали проблематику революційних подій, стали безпосередні учасники революції: М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, С. Єфремов, О. Шульгин, П. Христюк, І. Мазепа, Д. Дорошен-

ко та ін. Першість у цих українських студіях беззаперечно належить М. Грушевському, який виступив не тільки конструктором української модерної нації, а й автором концепції української політичної нації, побудованої за принципом надетнічності. В розумінні М. Грушевського українець — це той, хто не тільки живе в Україні, а й самовіддано працює для добра і розквіту краю. Звісно, не всі в Україні поділяли погляди Михайла Сергійовича. Тому історичний дискурс між М. Грушевським та М. Міхновським став важливим лакмусовим папірцем на зрілість українського визвольного руху. Підводячи підсумки цього дискурсу, відомий український мислитель Мирослав Попович зробив висновок: «Гасло “Україна — спільний дім усіх народів, що живуть на її території” остаточно перемогло ідеологію “Україна для українців”, що власне наочно проілюстрував перший період української революції» (Попович, М. 2005, с. 202). Але твердження Мирослава Поповича навряд можна використати для оцінювання наступних етапів української революції. Політична боротьба 1918–1921 рр. не могла не зачепити національного питання, яке стало руйнівним для українського державотворення. В цьому контексті повстанський рух є чи найприкметнішою особливістю української революції. За оцінками В. Лободаєва, повстанці активно боролися за звільнення України від радянських, російських та інших іноземних режимів. Але водночас вони несуть значну частину відповідальності за єврейські погроми, грабунки польських маєтків на Правобережжі та відверто кримінальні дії (Лободаєв, К. 2016, с. 288–289).

Розкрити сутність політичних, класових і національних антагонізмів дають можливість аналіз і оцінка минулої радянської спадщини, яка свого часу оформилася в ідеологічний концепт «Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна на Україні». Більшовики та наступні історики комуністичного руху завжди вирізнялися прискіпливим ставленням до національного питання. В радянських візіях вони ґрунтувалися на трьох ідеологічних конструкціях: «рівність націй», «права націй на самовизначення» та «пролетарському інтернаціоналізмі». Насправді проголошення права націй на самовизначення було суто формальне й агітаційне. Історичні факти переконують, що радянська влада нещадно долала будь-які спроби народів на самовизначення, не зупиняючись ні перед відкритою військовою агресією, ані перед тактикою «червоного терору». Позиція українських більшовиків у цьому сенсі заслуговує на окрему увагу.

В цьому аспекті для дослідників видаються доволі привабливими й дражливими історико-біографічні твори безпосередніх учасників більшовицького руху в Україні: М. Скрипника, Є. Бош, В. Затонського, С. Мазлаха, В. Шах-рая, В. Антонова-Овсієнка та ін.

З перших кроків радянської історичної науки було зроблено масштабну безпрецедентну спробу дискредитувати український визволь-

ний рух та великі ідеї української революції 1917–1921 рр., котру радянські «дослідники» й пропагандисти таврували як «буржуазно-націоналістичну контрреволюцію». Першість у цій справі належала друкованому органу українських комуністів — журналу «Літопис революції», який рішуче виступив проти націонал-демократичних платформ і деяких відхилень від ленінської схеми у висвітленні історії пролетарської революції¹.

Політичні й суспільні зміни в СРСР ніколи не впливали на загальні та поточні оцінки, які радянські історики давали подіям української революції. До кінця перебудови в СРСР вони перебували в діапазоні «Краткого курса истории ВКП(б) — Історії КПРС». Як згадував український історик Ю. Гамрецький, досліджуючи зазначений період, автори й редактори постійно мали переписувати оціночні твердження під загрозою партійних стягнень (Білян, П. Я. 2001, с. 10).

Розпад СРСР зафіксував не тільки кінець марксистсько-ленінської доктрини й суспільних радянських практик, а й крах радянської історичної науки, яка в національному питанні користувалась абстрактними схемами, основи котрих закладалися розлогими теоріями про «радянський народ як нову історичну спільність людей» чи «повним і остаточним вирішенням національного питання в СРСР».

Через 100 років після початку української національної революції зазначена проблема по праву залишається однією зі статусних у наукових дослідженнях. У сучасних історичних розвідках постійно зростає увага до етнополітичних та етнопонаціональних питань доби революційних перетворень. Вони, по-перше, найменш досліджені, по-друге, вагомо впливають на розвиток української революції, і по-третє, нині не тільки представляють пізнавальний чи науковий інтерес, а й дають можливість усвідомити, наскільки важливий міжнаціональний мир у поліетнічній державі.

Активна дослідницька робота українських суспільствознавців заслуговує на увагу. Перш за все спеціальні історико-етнологічні праці, підготовлені в формі кандидатських дисертацій: Г. Кривоший (Етнопонаціональна база української революції. 1997, 20 с.), Т. Макаренко (Політика української Центральної Ради щодо національних меншин, 2008, 20 с.), В. Котюка (Етнопонаціональна політика Центральної Ради та Директорії Української Народної Республіки. 2011, 20 с.), О. Погуляєва (Етнічні меншини правобережної України в період української революції 1917–1921 рр. 2019, 20 с.). Спеціальні розвідки, присвячені етнополітиці УНР здійснили В. Сергійчук, О. Калакура, Ю. Луцький, Ю. Поліщук та ін. Етнопонаціональні сюжети періоду української революції висвітлено в загальних працях І. Кураса, В. Верстюка, В. Солдатенка, Я. Грицака, О. Мироненка, В. Гусева, В. Кременя, В. Литвина та ін. До вивчення етнополітичних та етнологічних процесів

¹ Літопис революції. № 5. Харьков, 1930. С. 6–98.

в Україні 1917–1921 рр. долучилися фахівці суміжних гуманітарних галузей: правознавці Л. Рябошапко та Н. Чоботок, політолог І. Погрібинська, філософи Л. Лойко та В. Антонюк. Етнонаціональні студії доби української національної революції віддзеркалились у зарубіжній україністиці (І. Лисяк-Рудницький, І. Нагаєвський, Т. Гунчак, О. Субтельний, С. Плохій та ін.). Велике враження на науковців справляють найновіші дослідження В. Устименка та М. Лазаровича. В. Устименко зумів яскраво довести, що більшість міжетнічних конфліктів і суперечностей були зумовлені спадщиною російської імперської політики, а українська держава від початку становлення постійно шукала можливості для широкого порозуміння з національними меншинами, захищаючи їх інтереси і залучаючи їх представників до державотворчої роботи (Устименко, В. 2010, 180 с.). Панорамністю й оригінальністю відрізняється дослідження М. Лазаровича, який уперше в Україні здійснив компаративний аналіз етнополітики української влади доби національно-визвольних змагань, залучивши великий корпус історичних джерел та літератури (Лазарович, М. 2013, 760 с.).

Українське питання в контексті українсько-російських відносин

У сучасних цивілізаційних вимірах історії однозначно простежуються тенденції поєднувати внутрішні й зовнішні чинники та їх вплив на державотворчі чи етнонаціональні процеси. На розвій міжнаціональних відносин в Україні 1917–1921 рр. за визначенням не могли не впливати наявність і живучість самодержавних традицій, значного прошарку антиукраїнського елементу, «травм історії», в першу чергу таких, які стосувалися українсько-польських чи українсько-єврейських відносин. Народження нового «російського проекту», більшовицького чи «білого-реставраційного» при бажанні відродженої Речі Посполитої повернутися до кордонів Великої Польщі 1772 р. на початок 1919 р. сформувало для української державності трагічний «трикутник смерті». Кожна з зазначених політичних сил, що претендували на українські терени, намагалася вирішити українське питання, використовуючи різноманітні стратегії, спираючись на значне етнічне представництво в Україні власних етносів. До політичного (класового) протистояння в Україні реалії 1917–1921 рр. долучились етнічні чинники, що надали громадянському протистоянню небувалої гостроти й непоступливості. Контент-аналіз літературних джерел показав, що саме ці аспекти проблеми залишаються найменш дослідженими як і комплексний підхід до осмислення проблеми, що власне відкриває нові можливості для сучасних актуальних пошуків.

На початку ХХ ст. відомий єврейський, український громадський діяч і журналіст В. Жаботинський з огляду на поступ індустріальної модернізації російської імперії писав: «...питання про національність є для Росії кардинальним питанням її майбуття, важливішим, засадничим від усіх

інших політичних або навіть соціальних проблем, включно навіть з аграрною реформою» (Жаботинський, В. 1991, с.61).

В цьому сенсі «українське питання» — перебування великої історичної нації в лабетах імперії — стало на порядок денний російської та європейської політики. В ліберальних колах Петербурга теж розуміли необхідність реформатування державного устрою Росії і змін у міжнаціональних відносинах. Але такі зміни включно вважалися можливими для Царства Польського чи Фінляндії. Україну й українців як офіційна влада, так і ліберальні кола імперії розглядали виключно в ролі частини російського державного організму. З цього приводу відомий український діяч Є. Чикаленко стверджував: «Коли українство підіймало голову і виявляло претензії тільки на самостійне культурне життя, — то всі ворогуючі між собою російської партії чи течії об'єднувалися в поборювання українського руху, виступали проти українства, як тепер кажуть, одним фронтом» (Чикаленко, Є. 1956, с. 388).

Час від початку ХХ ст. і до повалення самодержавства став справжнім дебютом українського політичного і національно-визвольного руху. Аналіз програм перших партій Наддніпрянської України, як і їх попередників у Галичині переконує: виборюючи право українців на самовизначення, політичні еліти України мали власний європейський демократичний погляд на вирішення національного питання в Російській імперії та надання широким громадянським прав національним меншинам. Винятком була Українська Народна Партія, яка стояла на націонал-радикальній позиції¹. Але вирішальної ролі у формуванні ідеології українського визвольного руху УНП ніколи не мала. Демократизм і толерантність українського політичного класу відкрили широкі можливості до активної співпраці українських партій з партіями національних меншин, насамперед єврейськими й польськими, чого не можна сказати про російських більшовиків (Лозицький, В. 2008, с. 56).

З поглибленням загальної кризи в умовах Першої світової війни самодержавство посилювало репресії щодо діячів національних рухів, активізувало гучні шовіністські й чорносотенні кампанії проти іноетнічного населення імперії, звинувачуючи його в державній зраді чи відсутності російського патріотизму. Про становище народів та імперії говорить показовий факт.

Восени 1916 р. Волинське жандармське управління перехопило один зі шведських часописів, що містив звернення народів Росії: українців, євреїв, поляків, грузинів, численних мусульман та ін. щодо утисків і страждань, яких їм завдає царська влада. Звертання до Президента США В. Вільсона з проханням втрутитися в російську дійсність і сприяти звільненню народів з ярма царату².

¹ Самостійна Україна. Збірник програм українських політичних партій ХХ ст. Тернопіль, 1991. 80 с.

² ЦДІАК України. Ф. 1335. Оп. 1. Спр. 1763. Арк. 5.

У політичних викликах та національних очікуваннях російське суспільство зустріло Лютневу революцію 1917 р.

Українсько-російські відносини в умовах мирного розвитку революції

Канон радянської історіографії визначав підсумком другої російської революції повалення самодержавства та встановлення двовладдя (Ради та Тимчасовий уряд). В таку історичну модель аж ніяк не вписувалися національний розвій неросійських територій і прагнення народів тепер уже колишньої імперії на власне самовизначення.

Українсько-російські відносини відіграли вирішальну роль з огляду на перспективи й майбутнє національної революції. Вони визначалися трьома важливими складовими: 1) відносини українського визвольного руху з Тимчасовим урядом; 2) війни більшовицької Росії проти УНР; 3) білогвардійська навала в Україну.

Тимчасовий уряд, який прийшов на зміну монархії, ліквідував найбільше: брутальні національні обмеження (порушення політичних і громадянських прав), які сотні років оберігала російська влада. Але це був максимум, на який була здатна нова влада в Петербурзі. Зміна політичного режиму не стосувалася ні національних прав народів, ані чинного державного устрою Росії, що власне, зумовило конфлікт нової політичної еліти з етнічними елітами на неросійських територіях.

Україна потужно відгукнулася на петроградські події. Березень 1917 р. відкрив нову сторінку історичної боротьби українства за національно-державні перетворення. Українська альтернатива зразу ускладнила ситуацію з новою Російською владою. В. Винниченко, який з делегацією ЦР перебував у Петербурзі, щоб ознайомити міністрів Тимчасового уряду з баченням автономії України, відзначив, наскільки нетерпимо влада зустріла національні прагнення. Після повернення в Україну Винниченко зробив невтішний висновок: «Російська демократія закінчується там, де починається національне питання»¹. Як і в царські часи, всі провідні політичні сили постреволуційної Росії розглядали вимоги української автономії як сепаратистські й антидержавні. Майбутній керманіч білого руху генерал А. Денікін, який тоді перебував у Петрограді, висловлювався найвідвертіше — Центральна Українська Рада у вимогах виконує сепаратистські плани, які шкодять російській державності (Солдатенко, В. 2011, с. 41–42). В цій частині можна зауважити відомому історичу. Міжнародний консенсус відбувся не влітку 1917 р., а зразу на початку української революції — в квітні на національному конгресі в Києві.

Незважаючи на компроміс, якого, зрештою, було досягнуто між ЦР і Тимчасовим урядом, влітку 1917 р. в російських політичних центрах, особливо Петрограді й Москві та навіть у Києві активно ширились антиукраїн-

¹ ЦДАВО України. Ф. 1823. Оп. 2. Спр. 3. Арк. 4.

ські настрої й антисемітська агітація. Дописувач українського часопису «Нова рада» констатував: «Реакційне чорносотенство підіймає голову — це певно»¹. Партійна російська преса: «Кадетская Речь», меншовицька «Рабочая газета», есерівська «Дело народа» відкрито виступали проти прийняття І Універсалу і називали дії українців антидержавним злочином (Устименко, В. 2010, с. 46). Але саме влітку 1917 р. український рух набув важливої підтримки національних меншин. Відомий український історик С. Плохій не без підстав стверджує, що саме в цей період революції ЦР, яка спочатку була не більше ніж координаційним центром політичних та культурних організацій українства, з кооптацією меншин до складу Ради і Генерального секретаріату перетворилась на парламент країни (Плохій, С. 2016, с. 271). М. Грушевський від імені української влади проголосив національним меншинам, перш за все росіянам, полякам, євреям, що персонально-культурну автономію в Українській республіці їм буде гарантовано (Плохій, С. 2016, с. 271). З розвідкою С. Плохія дуже точно кореспондуються погляди І. Гирича. Спираючись на значні корпуси історичних джерел, насамперед, матеріалів ЦДАВО України та ЦДАГО України, він справедливо зазначив, що український визвольний рух виявив про свої демократизм і толерантність щодо інших етносів, які жили в Україні (Гирич, І. 2011, с. 134).

За кілька постреволуційних місяців керівники української революції здійснили важливий світоглядний прорив у поглядах на майбутнє України: від проголошення ідей автономії, що лунали на Національному Конгресі (квітень 1917) і прагнень багатонаціональної України до власної державності (вересень 1917) на 3'їзді народів у Києві.

Російська агресія проти України

Більшовицька революція в Петрограді змінила політичні реалії в суспільстві. Від закликів В. Леніна підтримати й визнати незалежність України (до жовтня 1917 р.) радянські керівники вже в листопаді 1917 р. перейшли до відкритої боротьби з Українською Народною Республікою. Дії радянської влади викликали гучний резонанс у російському суспільстві. Навіть депутати Установчих зборів, які більшовики розігнали в перший день їх роботи, виступили на підтримку УНР, закликаючи всіх не допустити братовбивчої війни².

Перша війна Радянської Росії проти УНР (грудень 1917 — січень 1918), на думку М. Грушевського, не так проходила під традиційними політичними гаслами боротьби з капіталістами та поміщиками, як ставила на меті подолати «українську буржуазну-націоналістичну контрреволюцію». Голова ЦР стверджує, що насправді це була «війна національна, боротьба за відновлення єдиної Росії» (Грушевський, М. 1992, с. 35). Проаналізувавши більшо-

¹ Нова рада. 1917. 27 червня.

² Всероссийское учредительное собрание. Первый и единственный день его занятий. 5–6 января 1918 года. 1918. С. 12–13.

вищку пресу, історики Я. Файзулін та В. Гінда звертають увагу на трагічний сенс у словах М. Грушевського. Радянська агресія проти України супроводжувалась більшовицькою ксенофобією стосовно представників української нації на кшталт актуальних радянських гасел: «Смерті буржуям та українцям» (Файзулін, Я. & Гінда, В. 2015, с. 157).

Від безумного «червоного терору» населення України врятували німецькі й австро-угорські війська, які очистили українські терени від більшовиків за Брестським миром навесні 1918 р. В квітні 1918 р. УНР поступилася Українській державі гетьмана П. Скоропадського, проголосивши в останній день свого існування, 29 квітня, Конституцію УНР, яка власне закарбувала в основному законі народження української політичної нації.

Українська держава П. Скоропадського ліквідувала як національні міністерства (російське, єврейське, польське), так і закон Центральної Ради про «Національно-персональну автономію», включений у IV Універсал та Конституцію УНР. Цей крок гетьман пояснював необхідністю консолідації української нації, а не поділу її за національними ознаками. Сам П. Скоропадський, звертаючись до громадян і козаків України «без різниці національностей і віросповідань», закликав усіх спільно розбудовувати державу¹.

Незважаючи на критику за неукраїнське походження низки ключових міністрів, гетьманський уряд Ф. Лизогуба видавався доволі професійним. Міністр праці Ю. Вагнер мав німецьке походження, міністр фінансів А. Рженецький — польське, міністр торгівлі й промислу С. Гутник — єврейське. Серед інших міністрів вагому роль відігравали росіяни (Смолій, В. А. 2011, с. 259). Відкидаючи звинувачення українських соціалістичних партій і партій національних меншин у порушенні прав народностей України, голова уряду Ф. Лизогуб запевнив, що нова українська влада всебічно сприятиме «культурному змагання національностей» (Гусєв, В. 2007, с. 364). У сучасному історичному дискурсі больовою точкою гетьмана є відносини П. Скоропадського з білою Росією і перш за все — зміст Грамоти від 14 листопада 1918 р. про федерацію з небільшовицькою Росією, що дала підстави опозиційним, антигетьманським силам (Національному Союзу та Директорії) оголосити його зрадником української державності й розпочати повстання проти Гетьмана. Український дослідник Є. Чернецький, спираючись на важливі історичні джерела, заперечує цю думку, стверджуючи, що Грамота про федерацію з Росією була вимушеним кроком П. Скоропадського, щоб зберегти автономні перспективи України. Повалення гетьманату силами Директорії взагалі спричинило катастрофу. Адже через кілька місяців соціалістична Директорія втратила Київ і згодом — більшість території України, на якій встановився більшовицький режим (АВЕ. 2018, с. 136).

¹ Державний вісник. 1918. 16 травня.

Ще влітку 1918, підписавши мирні угоди з Українською Державою, більшовики активно формували власний проект «Україна». В Москві на І з'їзді КП(б)У (липень 1918 р.) він одержав конкретні складові.

1. Україна нерозривно економічно зв'язана з Росією.
2. Ідея «самостійності» остаточно дискредитована в найширших трудових масах.

3. Повстання в Україні має розгортатися під гаслом революційного воз'єднання України з Росією¹. Весняний наступ 1919 р. Червоної Армії з території Росії в Україну створив певну політичну колізію. Раднарком РРФСР категорично відмовлявся визнати радянську агресію проти УНР, робив заяви про відсутність російських військ в Україні, наголошуючи на тому, що війну проти буржуазної Директорії ведуть українські робітники і селяни (Савченко, В. 2004, с. 58). Кредо радянської влади в національному питанні було розлого викладено у Конституції УСРР (березень 1919 р.) і визначалося ключовими словами та тезами у статтях основного радянського закону: «Братерська солідарність людей» (ст. 2), «ліквідація національного гніву і ворожнечі» (ст. 4), широкі громадянські права незалежно від релігії, народності, осілості» (ст. 20), «відміна всіх національних чи релігійних привілеїв» (ст. 32) (Слюсаренко, А. & Томенко, М., упор. 1994, с. 175–181).

На початку літа 1919 р. становище більшовиків в Україні стало критичним. Радянська політика «воєнного комунізму» була спрямована, перш за все, проти українського селянства. Інтернаціональні продзагони, які рушили в українське село, не тільки нехтували економічними інтересами сільських трударів, а й ображали їх національні почуття. Ще навесні 1919 р. український більшовик В. Антонов-Овсієнко інформував В. Леніна, що дії московських продармійців, які проводять «продовольчу диктатуру» піднімають на боротьбу все населення без винятку і власне зводять нанівець всю національну політику більшовиків. Тому повстанський рух, що як полум'я ширився Україною, окрім економічних гасел «Геть продрозкладку», визначався і яскравим національним забарвленням: «Геть московську обжорку» (Історія України. Нове бачення. Т. 2. 1996, с. 153–154).

В кінці літа 1919 р. більшовики під ударами армій УНР, А. Денікіна та повстанського руху були вигнані за межі України. Але території України дуже швидко захопила білогвардійська армія А. Денікіна, яка на своїх багнетах принесла єдине гасло: «Відродження єдиної і неподільної Росії». У зверненні до населення Малоросії 25 серпня 1919 р. головнокомандувач білої армії Півдня Росії заявив, що відокремлення України від Росії — результат підступних дій німців та очільників Директорії. За спогадами одного з діячів УНР І. Мазепи, денікінський режим брутально відбирав

¹ Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій, пленумів ЦК. 1976. С. 14–20.

у селян землю і громадянські права у робітників. Українському народові заборонялося вчитися в школі рідною мовою, нищились українські книжки й культурно-господарські товариства, нещадних катувань зазнавали вірні сини Української Республіки (Мазепа, І. 2003, с. 315–317). Денікінська влада оголосила справжню війну українським книгам, які мали бути вилучені з обігу й знищені. Серед них — твори Б. Грінченка «На розпутті», «Як жив український народ», О. Юрковича «Сучасні сільські малюнки», Г. Коваленка «Коротка історія України», М. Грушевського «З біжучої хвилі» та багато інших (Єфремов, С. 2014, с. 374). З огляду на весь період білогвардійської окупації України дослідник Л. Полтава констатував, що ненависть А. Денікіна та його оточення до українців була більша, ніж до більшовиків (Полтава, Л. 1992, с. 211). В умовах боротьби з А. Денікіним В. Ленін і лідери РКП(б) зробили вагомі й необхідні висновки з помилок минулого в національній політиці. Радянський військовий наступ проти Добровольчої армії, розпочатий восени 1919 р., супроводжувався широкою агітаційно-пропагандистською підтримкою: «Україна — це земля українських робітників і трудових селян. Лише вони мають право хазяйнувати на Україні, правити нею та будувати в ній нове життя» (Єфіменко, Г. 2017, с. 80).

Наприкінці грудня 1919 р. В. Ленін звернувся з «Листом до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним». Основна думка, висловлена в «Листі», власне, не потребує коментарів, адже український народ сам має визначити своє майбутнє: 1) злиття України з Росією; 2) тісні федеративні зв'язки між УСРР та Радянською Росією; 3) повна державна незалежність України. Вкотре, виголошуючи більшовицьке гасло про «право націй на самовизначення», В. Ленін не забув нагадати, що повна перемога над націоналістами, які намагаються роз'єднати робітників різних національностей виходить з інтернаціональної єдності пролетаріату¹. Майбутня радянська практика національного будівництва наочно продемонструє, наскільки декларативними залишаються плани більшовиків.

Спалах радянсько-польської війни навесні 1920 р. реанімував ленінську ідею «світової революції». Польська людність України, Білорусі та, звичайно, відродженої Польщі розглядалась як національні ресурси майбутньої радянської Польщі.

Відповідно до Варшавської угоди між Польщею та Директорією УНР, українське військо відкрило фронт проти більшовиків. Це була одна з останніх спроб відновити національну державність. Напередодні спільного українсько-польського походу в Україну С. Петлюра дав інтерв'ю одному з італійських часописів. Головний отаман стверджував, що просто так Росія ніколи не відпустить Україну. І справа не тільки в українських ресурсах: вугіллі, залізній руді, зерні тощо. На загал, найважливіше — без України не може

¹ Ленін В. Повне зібрання творів. Т. 40. К. 1976. С. 43–47.

існувати Російська імперія¹. Під час радянсько-польської війни більшовики активно експлуатували національні гасла. Наступ Червоної армії на польському фронті супроводжувався агітаційно-пропагандистськими кампаніями, в яких радянські агітки закликали польських трудящих спільно з українськими та російськими пролетаріями боротися проти польських панів і переходити на бік влади рад, де їх зустрінуть як братів². Радянсько-польська війна поховала проект «світової революції». Вона завершилась миром у Ризі в березні 1921 р. За цим договором відбувся черговий розподіл України між російською та польською державами. Долю країни знову вирішували чужі політики. З цього приводу більшовицький дипломат Г. Чичерин зазначав, що в такий спосіб як Ризька угода визнано форму незалежності України (Єфіменко, Г. 2017, с. 232–233).

Висновки

Підсумки української революції завжди викликали потужний науковий дискурс. На думку багатьох учених, революція 1917–1920 рр. є вихідною точкою всього модерного українства. У складних умовах громадянської війни і російської агресії українські комуністи відстоювали ідею української державності й докладали зусиль у напрямку українізації. Українська революція заклала фундамент модерної української нації й на цьому фундаменті розвивається все подальше українське життя.

Більшість із них схилилися до того, що революція 1917–1920 рр. є вихідною точкою всього модерного українства. У складних умовах громадянської війни та російської агресії українські комуністи відстоювали ідею української державності й робили спроби українізації. Українська революція заклала фундамент модерної української нації і на цьому фундаменті розвивається все подальше українське життя.

Наскільки історично об'єктивними видаються наведені висновки, показав майбутній хід самої історії: проголошення незалежності держави Україна і формування української політичної нації. Далекі мрії голови Генерального Секретаріату та лідера Директорії УНР В. Винниченка про те, що з України радянської обов'язково зросте Україна незалежна — стали реальністю.

- АВЕ. 2018. *До 100-ліття гетьманату Павла Скоропадського*. Київ.
 Білян, П. Я. 2001. *Історіографія української революції 1917 — початок 1918 рр.* Автореферат дис. ... канд. іст. наук. Львів.
 Гирич, І. 2011. *Концептуальні проблеми історії України*. Київ.
 Грушевський, М. 1992. *Новітній період історії України*. Київ.
 Гусев, В. 2007. Закон Центральної Ради «Про персональну автономію»: передумови прийняття. *Історія. Уроки. Наукові записки ІПіЕНД*. Київ.

¹ ЦДАВО України. Ф. 1429. Оп. 2. Спр. 15. Арк. 24.

² ЦДАВО України. Ф. 5. Оп. 5-1. Спр. 296. Арк. 1–2.

Єфіменко, Г. 2017. Запаморочення від успіхів: негативний досвід реалізації комуністичної доктрини в Україні (січень — серпень 1919 р.). *Україна радянська. Ілюзії та катастрофи комуністичного раю (1917–1938 роки)*. Харків.

Єфремов, С. 2014. *Публіцистика революційної доби (1917–1920 рр.)*. Київ.

Жаботинський, В. 1991. *Вибрані статті з національного питання*. Київ.

Історія України. Нове бачення. 1996. У 2 т. Т. 2. Київ.

Котюк, В. 2011. *Етнонаціональна політика Центральної Ради та Директорії Української Народної Республіки*. Автореферат дис. ... канд. іст. наук. Київ.

Кривоший, Г. 1997. *Етнонаціональна база української революції. Березень 1917 — лютий 1918 рр.* Автореферат дис. ... канд. іст. наук. Запоріжжя.

Лазарович, М. 2013. *Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.: компаративний аналіз*. Тернопіль.

Лисяк-Рудницький, І. 1994. *Історичні есе*. В 2 т. Т. 2. Київ.

Лободаєв, В. 2016. *На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914–1921 рр.* Київ.

Лозицький, В., упор. 2008. *В. Винниченко й українська соціал-демократія*. 36 документів. Київ.

Мазепа, І. 2003. *Україна в огні і бурі революції*. Київ.

Макаренко, Т. 2008. *Політика української Центральної Ради, щодо національних меншин (березень 1917 — квітень 1918 рр.)*. Автореферат дис. ... канд. іст. наук. Луганськ.

Плохій, С. 2016. *Брама Єврові. Історія України від скіфських воєн до незалежності*. Київ.

Плохій, С. 2013. Якої історії потребує сучасна Україна? *Український історичний журнал*. № 3. С. 4–12.

Погуляев, О. 2019. *Етнічні меншини правобережної України в період української революції 1917–1921 рр.* Автореферат дис. ... канд. іст. наук. Житомир.

Полтава, Л. 1992. До історії російщення України від 1720 року. *Російщення України: наук.-попул. зб.* Репр. вид. Київ. С. 7–57.

Попович, М. 2005. *Червоне століття*. Київ.

Савченко, В. 2004. *Симон Петлюра*. Харків.

Слюсаренко, А. & Томенко, М., упор. 1994. *Історія української Конституції*. Київ.

Смолій, В. А. 2011. та ін. *Нариси історії української революції 1917–1921 рр.* У 2 кн. Кн. 1. Київ.

Солдатенко, В. 2011. *Проект «Україна 1917–1920 рр. Постаті»*. Харків.

Субтельний, О. 1991. *Україна. Історія*. Київ.

Устименко, В. 2010. *Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.)*. Київ.

Файзулін, Я. & Гінда, В. 2015. *Україна у вогні минулого століття. Постаті. Факти. Версії*. Харків.

Чикаленко, Є. 1956. *Спогади (1861–1907)*. Нью-Йорк.

AVE. 2018. *Do 100-littia hetmanatu Pavla Skoropadskoho [To the 100th Anniversary of Pavlo Skoropadskyi]*. Kyiv. [in Ukrainian]

Bilian, P. Ya. 2001. *Istoriografii ukrainskoi revoliutsii 1917 — pochatok 1918 rr. [Historiography of the Ukrainian Revolution 1917–1918]* Avtoreferat dys. ... kand. ist. nauk. Lviv. [in Ukrainian]

- Hyrych, I. 2011. *Kontseptualni problemy istorii Ukrainy [Conceptual Problems of the History of Ukraine]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Hrushevskiy, M. 1992. *Novitnii period istorii Ukrainy [Contemporary Period of the History of Ukraine]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Husiev, V. 2007. Zakon Tsentralnoi Rady «Pro personalnu avtonomiiu»: peredumovy pryiniattia. Istoriia. Uroky [Law of Central Council «About Personal Autonomy»: Conditions of Acceptance. History. Lessons]. *Naukovi zapysky IPIEND*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Yefimenko, H. 2017. Zapamorochnennia vid uspihiv: nehatyvnyi dosvid realizatsii komunistychnoi doktryny v Ukraini (sichen — serpen 1919 r.) [Dizziness of Success: Negative Experience of Communist Doctrine Realization in Ukraine (January — August of 1919)]. *Ukraina radianska. Iliuzii ta katastrofy komunistychnoho raiu (1917–1938 roky)*. Kharkiv. [in Ukrainian]
- Yefremov, S. 2014. *Publitsystyka revoliutsiinoi doby (1917–1920 rr.) [Political Journalism of the Period of Revolution (1917–1920)]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Zhabotynskiy, V. 1991. *Vybrani statyi z natsionalnoho pytannia [Selected Articles on the National Issue]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Istoriia Ukrainy. Nove bachennia [History of Ukrain. New Perspective]*. 1996. U 2 t. T. 2. Kyiv. [in Ukrainian]
- Kotiuk, V. 2011. *Etnonatsionalna polityka Tsentralnoi Rady ta Dyrektorii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky [Ethnic and National Politics of Central Council and Directory of Ukrainian People Republic]*. Avtoreferat dys. ... kand. ist. nauk. Kyiv. [in Ukrainian]
- Kryvoshyi, H. 1997. *Etnonatsionalna baza ukraïnskoi revoliutsii. Berezen 1917 — liutyi 1918 rr. [The Ethno-Social background of Ukrainian Revolution (March 1917 — February 1918)]*. Avtoreferat dys. ... kand. ist. nauk. Zaporizhzhia. [in Ukrainian]
- Lazarovych, M. 2013. *Etnopolityka ukraïnskoi vlady doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan 1917–1921 rr.: komparatyvnyi analiz [Ethnopolitics of Ukrainian Rule in the Period of Struggle for National Independence (1917–1921): Comparative Analysis]*. Ternopil. [in Ukrainian]
- Lysiak-Rudnytskyi, I. 1994. *Istorychni ese [Historical Essays]*. V 2 t. T. 2. Kyiv. [in Ukrainian]
- Libodaiev, V. 2016. *Na bii za voliu. Peremoha cherez porazky. Ukraina u viinakh i revoliutsiïakh 1914–1921 rr. [Struggle for Freedom. Victory Through Defeats. Ukraine in Wars and Revolutions of 1914–1921]*. Kyiv. S. 288–289. [in Ukrainian]
- Lozyskyi, V., upor. 2008. *V. Vynnychenko y ukraïnska sotsial-demokratiia [V. Vynnychenko and Ukrainian Social Democracy]*. Zb. dokumentiv. Kyiv. [in Ukrainian]
- Mazepa, I. 2003. *Ukraina v ohni i buri revoliutsii [Ukraine in the Fire and Storm of Revolution]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Makarenko, T. 2008. *Polityka ukraïnskoi Tsentralnoi Rady, shchodo natsionalnykh menshyn (berezen 1917 — kviten 1918 rr.) [Ukrainian Central Rada Policy on National Minorities (March 1917 — April 1918)]*. Avtoreferat dys. ... kand. ist. nauk. Luhansk. [in Ukrainian]
- Plokhii, S. 2016. *Brama Yevropy. Istoriia Ukrainy vid skifskykh voien do nezalezhnosti [Gate of Europe. History of Ukraine since Skythian Wars until Independence]*. Kyiv.
- Plokhii, S. 2013. *Yakoi istorii potrebuie suchasna Ukraina? [Which History Does Contemporary Ukraine Need?]* *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 3. S. 4–12. [in Ukrainian]
- Pohuliaiev, O. 2019. *Etnichni menshyny pravoberezhnoi Ukrainy v period ukraïnskoi revoliutsii 1917–1921 rr. [Ethnic Minorities of the Right-Bank Ukraine in the Period of the Ukrainian Revolution 1917–1921 Years]*. Avtoreferat dys. ... kand. ist. nauk. Zhytomyr. [in Ukrainian]

- Poltava, L. 1992. Do istorii rosiishchennia Ukrainy vid 1720 roku [On the History of Rusification of Ukraine since 1720]. *Rosiishchennia Ukrainy*: nauk.-popul. zb. Repr. vyd. Kyiv. S. 7–57. [in Ukrainian]
- Popovych, M. 2005. *Chervone stolittia [Red Century]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Savchenko, V. 2004. *Symon Petliura [Symon Petliura]*. Kharkiv. [in Ukrainian]
- Sliusarenko, A. & Tomenko, M., upor. 1994. *Istoriia ukrainskoi Konstytutsii [History of Ukrainian Constitution]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Smolii, V. A. 2011. ta in. *Narysy istorii ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr. [Essays on History of Ukrainian Revolution of 1917–1921]* U 2 kn. Kn. 1. Kyiv. [in Ukrainian]
- Soldatenko, V. 2011. *Proekt «Ukraina 1917–1920 rr. Postati» [Project «Ukraine in 1917–1920. Personalities»]*. Kharkiv. [in Ukrainian]
- Subtelnyi, O. 1991. *Ukraina. Istoriia [Ukraine. History]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Ustymenko, V. 2010. *Etonatsionalna polityka yak faktor derzhavotvorennia v Ukraini (1917–1920 rr.) [Ethnic and National Politics as Factor of State Building in Ukraine (1917–1920)]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Faizulin, Ya. & Hinda, V. 2015. *Ukraina u vohni mynuloho stolittia. Postati. Fakty. Versii [Ukraine in the Fire of Previous Century. Personalities. Facts. Hypotheses]*. Kharkiv. [in Ukrainian]
- Chykalenko, Ye. 1956. *Spohady (1861–1907)*. Niu-York. [in Ukrainian]

УДК 94 (100+(470+571)):327«1919»
DOI: 10.20535/2307-5244.48.2019.176381

Н. Д. Городня

<https://orcid.org/0000-0001-8152-3927>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

N. D. Gorodnia

Taras Shevchenko National University of Kyiv

РОСІЙСЬКЕ ПИТАННЯ НА ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ У СІЧНІ — ЛЮТОМУ 1919 Р.

*Russian Issue at the Paris Peace Conference
in January — February 1919*

Одним з найважливіших у роботі Паризької мирної конференції було російське питання, яке включало передусім вироблення політики великих держав стосовно більшовицького уряду Росії. На противагу концепції, яку сформували радянські історики, за нашою гіпотезою, на початку 1919 р. існувала можливість досягнути мирної угоди держав Антанти і США з більшовицьким урядом Росії. Цього не сталося не через антибільшовицьку позицію західних держав, а через політику радянського уряду.

Ключові слова: Паризька мирна конференція, 1919, російське питання, політика щодо Росії, більшовики, держави Антанти, США.